

VAASAN HOVIOIKEUS

PL 217

65101 VAASA

Puh 0100 86357, 010 364 1600

Fax 010 364 1695

14.11.2008

Oikeusministeriö,

Lainvalmisteluosasto

PL 25

00023 VALTIONEUVOSTO

Oikeusministeriö

17. 11. 2008

ad 1/021/2007

Oikeusministeriön kirje 27.6.2008 OM 02/00/2007, OM1/021/2007

LAUSUNNON ANTAMINEN

Oikeusministeriö on pyytänyt viitekirjeellään hovioikeudelta lausuntoa jatkokäsittelylupaa hovioikeudessa koskevasta komiteamietinnöstä 2008:3. Hovioikeus esittää lausuntonaan kunnioittavasti seuraavaa:

I Johdanto

Hovioikeusmenettelyä uudistettiin 1.5.1998 voimaan tulleilla säännöksillä. Hyvin pian tämän jälkeen voitiin havaita, että oikeusturvan toteuttamisen kannalta tarkasteltuna hovioikeuksien voimavarat kohdentuivat epätarkoituksenmukaisella tavalla. Tästä seikasta on vallinnut jo pitkään laajahko yhteisymmärrys. Tilannetta on pyritty korjaamaan useilla lainsäädäntöhankkeilla, jotka ovat pääosin joko epäonnistuneet tai rauenneet.

Nyt tarkasteltavana olevassa mietinnössä keskeisinä tavoitteina on (taas kerran) hovioikeuksien voimavarojen tarkoituksenmukaisempi kohdentaminen ja asioiden käsittelyn jouduttaminen - siis oikeusturvan parantaminen. Uudistukseen asetettaneen ilmeisesti nytkin vahvoja odotuksia tilanteen korjaamisesta. On siis aiheutta lähemmin tarkastella hovioikeusmenettelyn tämänhetkistä tilaa kokonaisuutena, mietinnössä esitettyjä menettelyn kannalta keskeisimpiä muutoksia ja niiden oletettuja tai toivottuja vaikutuksia hovioikeusmenettelyyn. Hovioikeus keskittyy lausunnossaan vain näihin kysymyksiin.

Mietinnössä ehdotetaan oikeudenkäymiskaareen lisättäväksi säännökset ennakkopäätöskysymyksestä (30 luku 3 a §) ja ennakkopäätösvalituksesta (30 a luku). Tarvetta mietinnössä esitettyyn menettelyyn

ilmenee aika ajoin. Esitettyjä menettelyuudistuksia hovioikeus pitää hyväksyttävänä, joskin niihin liittyy myös ongelmia. Hovioikeus ei lausunnossa tarkemmin käsittele näitä säännöksiä.

II Nykytilan arviointi

Vuonna 1998 toteutettu hovioikeusmenettelyn uudistaminen oli keskeisimmiltä osiltaan onnistunut ratkaisu. Hovioikeusmenettelyn painopisteen siirtäminen kirjallisesta menettelystä vahvasti suullisen menettelyn suuntaan oli oikeusturvan kannalta erittäin merkittävä parannus. Samalla työn painopiste siirtyi kirjallisesta menettelystä suulliseen menettelyyn. Menettelyuudistuksessa pysytetty rajoittamaton muutoksenhakuoikeus, suomalainen "muutoksenhakualttius" ja voimavarojen epätarkoituksenmukainen kohdentuminen johtivat hovioikeuksien työmäärän olennaiseen lisääntymiseen ja tämä taas asioiden ruuhkautumiseen hovioikeuksissa.

Hovioikeusmenettelyä uudistettaessa kiinnitettiin aivan liian vähän huomiota hovioikeuksien työmenetelmien vaikutuksiin muutoksen toteuttamisessa. Kirjallista menettelyä silmällä pitäen luodut, erittäin pitkään muuttumattomina pysyneet työmenetelmät eivät lainkaan soveltuneet pääkäsittelypainotteiseen menettelyyn. Menettelyuudistuksen voimaantulon aikaan suunnitelmallista työmenetelmien uudistamista ei useimmissa hovioikeuksissa ollut edes aloitettu. Vielä 2000-luvun alkupuolella tehdyssä kaikkien hovioikeuksien työmenetelmiä koskeneessa selvityksessä oli havaittavissa, että työmenetelmien muutosprosessi oli huomattavassa määrin kesken. Kun hovioikeuden kaltaisessa organisaatiossa on siirryttävä lähes yksinomaan kirjallisesta prosessista vahvasti pääkäsittelypainotteiseen menettelyyn matkakäräjäineen, on selvää, että muutos on työläs, kivuliaskin, ja ennen kaikkea hidas. Havaintojemme mukaan näitä ongelmia ei sanottavasti ollut otettu huomioon menettelyuudistusta toteutettaessa.

Hovioikeusmenettelyn ongelmien korjaamiseksi otettiin vuonna 2003 käyttöön seulontamenettely. Nyt tarkasteltavana olevassa mietinnössä on todettu, että seulontamenettely on osoittautunut "eräiltä osin epätarkoituksenmukaiseksi". Keskeisenä syynä tähän on pidetty sitä, että "lain ja perustelujen sisältö eivät olleet yhdenmukaiset", mikä johti lain erilaiseen soveltamiseen hovioikeuksissa. Mietinnön luonnehdinta tilanteesta on varsin maltillinen. Tosiasiallisesti menettelyuudistus epäonnistui kaikissa keskeisissä kohdissa. Lain esitöissä ilmaistu tavoite menettelyn ongelmien korjaamiseksi, tavoitteen saavuttamiseksi valitut keinot ja hovioikeuksien (perusteettomat) odotukset toisaalta ja seulontasäännösten sisältö toisaalta eivät vastanneet toisiaan. Lisäksi hovioikeuksissa laajalti syyllistytettiin seulontasäännösten tulkinnassa ilmeisen selviin ylilyönteihin: seulontaratkaisuja tehtiin asioissa, joihin järjestelmä ei lainkaan ollut tarkoitettu.

Seulontasäännösten korjaamiseksi käynnistettiin sittemmin mietinnöstä ilmenevät hankkeet, jotka kariutuivat. Tällä hetkellä seulontasäännösten merkitys hovioikeuden resurssien kohdentamisen kannalta on vähäinen. Säännöstöä sovelletaan vain kaikkein yksinkertaisimpiin ja vähätoisimpiin asioihin; niihinkin yhä vähäisemmässä määrin. Hovioikeuksien jutturuuhkien purkamisessa seulontamenettelyllä ei siis ole ollut sanottavaa merkitystä.

Edellä lausutusta huolimatta jutturuuhkat on suurelta osalta onnistuttu poistamaan. Tämä positiivinen kehitys on pääasiallisesti johtunut siitä, että (1) pahiten ruuhkautuneille hovioikeuksille on ajoittain osoitettu lisäresursseja, (2) hovioikeudet ovat onnistuneet uudistamaan työmenetelmänsä vastaamaan nykyisen prosessin vaatimuksia ja (3) ennen kaikkea siitä, että hovioikeuksiin saapuvien asioiden määrä on muutaman vuoden ajan ollut selvästi aleneva. Lainsäädännön tasolla voidaan onnistuneena ratkaisuna pitää vain ns. kevennetyn kokoonpanon käyttömahdollisuutta. Se on lisännyt mahdollisuuksia lainkäyttöhenkilöstön joustavaan ja tehokkaaseen käyttämiseen, mutta se ei luonnollisesti ole mikään ratkaisu perusongelmaan, hovioikeuden resurssien epätarkoituksenmukaiseen kohdentamiseen.

Useista hovioikeusmenettelyä koskeneista korjausyrityksistä huolimatta ongelmat ovat pysyneet muuttumattomina:

- hovioikeuksien resurssit kohdentuvat epätarkoituksenmukaisella tavalla,
- hovioikeuksien käytössä olevat keinot tilanteen korjaamiseksi ovat vähäiset,
- resurssien riittävyys on jo pitkään ollut keskeinen ongelma
- todennäköistä on, että hovioikeuksiin saapuvien asioiden määrä kääntyy ennen pitkää taas kasvuun; tämä on jo toteutunut ainakin Rovaniemen ja Vaasan hovioikeuksissa
- saapuvien asioiden määrän kasvu aloittanee taas hovioikeuksien ruuhkautumiskehityksen ja johtanee käsittelyaikojen pidentymiseen.

Valtion tuottavuusohjelman puitteissa oikeuslaitoksen resursseja on vähennetty jo useiden vuosien ajan. Vähennykset ovat painottuneet yleisiin tuomioistuimiin. Voimakasta arvostelua on aiheuttanut se, että resursseja on vähennetty siitä huolimatta, ettei tarvittavia rakenteellisia ja menettelyä koskevia uudistuksia ole sitä ennen toteutettu. Hovioikeuksien kohdalla tämä nurinkurisuus on poikkeuksellisen selvä: nimenomaan hovioikeusmenettelyä koskevat ongelmat ovat merkittäviä ja niiden olemassaolosta on laaja yhteisymmärrys, mutta ongelmia ei ole poistettu. Silti on tehty merkittäviä resurssivähennyksiä ja lisää ollaan tekemässä. Selvää on, että oikeusturvaa vaarantamatta tämä ei tapahdu.

Kun tarkastelee hovioikeusmenettelyä viimeisten kymmenen vuoden ajanjaksolla, voidaan tuskin puhua menettelyn kehittämisestä tarkoituksenmukaisemmaksi. Pikemminkin on aihetta kysyä, onko

ylipäättään ollut olemassa selvää näkemystä hovioikeuden roolista suomalaisessa oikeusjärjestelmässä, ja mitä ongelmien poistamiseksi tulisi tehdä.

III Jatkokäsittelylupaa koskevat säännökset

Edellä seulontasäännöstöstä lausutun perusteella on hovioikeuden mielestä selvää, että seulontasäännöstöä kehittämällä mietinnössä asetettu tavoite ei ole saavutettavissa. Toteutettavan säännöstön tulee olla sekä soveltamisalaltaan että soveltamiskriteereiltään huomattavasti seulontasäännöksiä tarkemmin määritelty. Hovioikeus näin ollen yhtyy siihen mietinnössä esitettyyn kantaan, että tavoitteeseen tulee pyrkiä jatkokäsittelylupasäännöstön kaltaisella järjestelmällä.

Soveltamisala

Riita-asioissa tulisi mietinnön mukaan otettavaksi käyttöön häviöarvoon perustuva lupajärjestelmä (25 a luku 5 §). Mietinnöstä ilmenevin perustein hovioikeuskin pitää tätä lähtökohtaa hyväksyttävänä. Asianosainen tarvitsisi jatkokäsittelyluvan, jos se, miltä osin ratkaisu on hänelle vastainen, koskee vain saamista, ja kysymyksessä oleva rahamäärä ei ole enemmän kuin 10 000 euroa.

Esitetty rahamäärä vaikuttaa sinänsä melko suurelta. Toisaalta on kuitenkin otettava huomioon, että rahamäärä ei voi olla ainakaan merkittävästi tätä alempi, kun otetaan huomioon mietinnön tavoitteet. Oikeusturvan kannaltakaan tarkasteltuna esitettyä rahamäärää ei voida pitää arveluttavana. Todennäköistä nimittäin on, että riita-asioissa jatkokäsittelylupa tullaan joka tapauksessa myöntämään hyvinkin herkästi. Ehdotettu rahamäärä on siis hyväksyttävissä eikä sitä tule ainakaan merkittävästi alentaa.

Kun lupajärjestelmä perustuu rahamääräiseen häviöarvoon, tulisi ilmeisesti harkita sellaisen järjestelmän käyttöönottamista, jolla häviöarvon rahamäärä säännöllisin väliajoin tarkistetaan. Tällä tavalla varmistetaan, että raja säilyy reaalisesti samalla tasolla.

Rikosasiassa vastaaja tarvitsisi jatkokäsittelyluvan, jos häntä ei ole tuomittu ankarampaan rangaistukseen kuin kolme kuukautta vankeutta. Mietinnössä on painotettu, ettei soveltamisala saisi olla niin rajoitettu, että järjestelmä itsessään estäisi tavoitellun hyödyn saavuttamisen. Soveltamisalan rajaaminen esimerkiksi pelkkiin sakkotuomioihin ei välttämättä tavoitellulla tavalla keventäisi hovioikeusmenettelyä.

Tähän mietinnössä esitettyyn kantaan voidaan täysin yhtyä. Hovioikeuden mielestä soveltamisalan raja voisi olla neljä jopa viisikin kuukautta vankeutta, jolloin järjestelmän piiriin kuuluvia asioita olisi

lukumääräisesti niin paljon, että tavoite ainakin soveltamisalaa silmällä pitäen olisi mahdollista saavuttaa. Oleellista tietenkin on arvioida, onko soveltamisalan laajentaminen mainituin tavoin oikeusturvan kannalta arveluttavaa. Soveltamisalan piiriin kuuluvien asioiden suuri lukumäärä ei tässä harkinnassa ole keskeisin näkökohta eikä 4-5 kuukauden vankeusrangaistuskaan ole vielä niin ankara, että soveltamisala yksinomaan tästä syystä tulisi rajata mietinnössä esitettyyn kolmeen kuukauteen vankeutta. Oikeusturvan kannalta olennaisinta on, että lupaperusteet onnistutaan määrittelemään riittävän tarkkarajaisiksi ja yksiselitteisiksi niin, että järjestelmä kokonaisuutena tarkastellen on hyväksyttävissä. Joka tapauksessa hovioikeus pitää välttämättömänä sitä, ettei soveltamisalaa ainakaan rajoiteta mietinnössä esitettyä enemmän. Hovioikeuden arvion mukaan jatkokäsittelyluvan tosiasiallinen vaikutus näyttäisi jäljempänä esitettävistä syistä jäävän joka tapauksessa yllättävän vaatimattomaksi.

Muista jatkokäsittelylupajärjestelmän soveltamisalaa koskevista säännöksistä hovioikeudella ei ole huomautettavaa.

Muutoksenhakulupatoimikunnan jäsen Mikko Könkkölä on mietintöön liitettyssä lausumassaan ehdotanut mietinnöstä ilmenevien säännösten lisäksi 25 a luvun 6 a §:n säätämistä. Pykälän sisältö ja perustelut ilmenevät lausumasta. Könkkölän kannanottoon voidaan yhtyä. Tarve tällaiseen säännökseen on olemassa perusteluista ilmenevistä syistä, joten sen toteuttamista on vielä syytä harkita.

Lupaperusteet

Oikeusturvan kannalta on erittäin tärkeää, että lupaperusteet onnistutaan määrittelemään tarkasti ja yksiselitteisesti. Seulontasäännösten soveltamisessa ilmenneet ylilyönnit ja epäyhtenäinen soveltamiskäytäntö ovat omiaan korostamaan tätä vaatimusta.

Lupaperusteet on määritelty ehdotuksen 26 a luvun 10 §:n 1 momentissa. Ehdotetut kolme lupaperustetta ovat riittävät ja sanamuodoltaan selkeät. Pykälän 2 momentti on lupajärjestelmän vaikutusten kannalta erittäin olennainen. Momentin mukaan jatkokäsittelylupaa ei tarvitse myöntää yksinomaan näytön uudelleen arvioimista varten, ellei käräjäoikeuden ratkaisun oikeellisuutta ole perusteltua aihetta epäillä valituksessa esitettyjen seikkojen perusteella tai ratkaisun oikeellisuutta ei ole mahdollista arvioida jatkokäsittelylupaa myöntämättä. Näidenkin hovioikeudelle harkinnanvaraa antavien lupakriteereiden määrittelyssä on sinänsä onnistuttu olennaisesti paremmin kuin seulontasäännöksiä säädettäessä. Ongelmatonta säännöksen soveltaminen ei silti ole.

Pykälän 2 momentissa tarkoitettu arviointi voidaan tehdä kaiken laillisesti hyödynnettävän oikeudenkäyntiaineiston perusteella. Keskeisin merkitys on kuitenkin valituksella ja käräjäoikeuden tuomiolla,

ja näistä aiheutuvat myös soveltamisongelmat. Valitusten tasoa on pyritty parantamaan sääntelemällä niiden sisältö tarkoin. Tästä huolimatta niiden taso on edelleen epätyydyttävä. Laajamittaiseen valitusten täydennyttämiseen ei luonnollisesti ole mahdollisuutta, jos pyritään voimavarojen tarkoituksenmukaiseen suuntaamiseen.

Keskeisin merkitys arvioinnissa tulee kuitenkin olemaan kärjäoikeuden tuomion perusteluilla. Perustelujen taso on kärjäoikeusuudistuksen jälkeen yleisesti ottaen merkittävästi parantunut. Tuomioiden tasossa on kuitenkin edelleen melkoisia eroja, mitä tulee erityisesti näyttöratkaisujen perusteleamiseen. Taso vaihtelee suuressa määrin nimenomaan vähäisissä rikosasioissa, jotka jatkokäsittelylupajärjestelmän toimivuuden kannalta ovat keskeisessä asemassa. Tuomioiden näyttöä koskevia johtopäätöksiä ei kirjoiteta huolellisesti varsinkaan silloin, kun asia näytön arvioinnin kannalta on kärjäoikeuden mielestä selväkö. Tämä antaa mahdollisuuden vedota valituksessa seikkoihin, joiden joudutaan usein toteamaan, että ratkaisun oikeellisuutta "ei ole mahdollista arvioida jatkokäsittelylupaa myöntämättä".

Po. säännöksen ja erityisesti sen 2 momentin vaikutus resurssien tarkoituksenmukaisempaan kohdentamiseen jää todennäköisesti melko vaatimattomaksi. Valituksien ongelmiin tuskin voidaan vaikuttaa lyhyellä aikavälillä. Niiden laajamittainen täydennyttäminen tai turvautuminen kärjäoikeuden käsittelytallenteisiin taas johtaisi työmäärän kasvuun ja menettelyn hidastumiseen. Kärjäoikeuksien tuomioiden tasoon sen sijaan voitaneen vaikuttaa tehokkaammin hovioikeuden ja kärjäoikeuksien välisellä yhteydenpidolla. Ainakin niissä jatkokäsittelyluvan soveltamisalan piiriin kuuluvissa rikosasioissa, joissa on ilmoitettu tyytymättömyyttä, kärjäoikeuksien tulisi ottaa huomioon tarkoituksenmukaisen hovioikeuskäsittelyn asettamat tarpeet.

Mikäli jatkokäsittelylupajärjestelmä toteutetaan, on välttämätöntä hovioikeuden toimesta järjestää neuvottelu- ja keskustelutilaisuudet niin kärjäoikeuksien tuomareiden kuin oikeudenkäyntiavustajien ja syyttäjienkin kanssa säännösten soveltamiseen liittyvistä näkökohdista.

IV Pääkäsittelyä koskevat säännökset

Pääkäsittelyjen toimittamiseen liittyvät ongelmat on mietinnössä hahmotettu oikein. Perusongelmana on kärjäoikeuskäsittelyn täysimittainen uusiminen hovioikeudessa silloin, kun asiassa on kysymys suullisen todistelun uskottavuudesta. Usein näyttö hovioikeudessa on jopa laajempi kuin kärjäoikeudessa. Valtaosa pääkäsittelyistä muodostuu nimenomaan tällaisista uusintakäsittelyistä. Myös viran puolesta toimitettavaa pääkäsittelyä koskeva sääntely on ongelmallinen, kuten mietinnössä on todettu. Voimassa oleva 26 luvun 15 § velvoittaa hovioikeuden toimittamaan pääkäsittelyn käytännöllisesti katsoen aina, kun kysymys on edellä tarkoitettusta todistelun uskottavuudesta. Näin on meneteltävä

silloinkin, kun näytön arvioinnin riitautus on perustelematon tai riitautus näyttää jo kirjallisen aineiston valossa ilmeisen aiheettomalta. Pienimuotoisempia suullisia käsittelyjä taas ei riittävästi toimiteta. Mietinnön mukaan pääkäsittelyvaatimus on usein torjuttu, jos kysymys ei ole suullisen todistelun uskottavuuden arvioimisesta. Pienimuotoisten pääkäsittelyjen vähäinen määrä johtuu toisaalta siitäkin, että tällaisia rajattuja suullisia käsittelyjä ei juuri lainkaan pyydetä. Valituksissa lähtökohtana yleensä on koko alioikeuskäsittelyn uusiminen, vaikka muutoksenhaun varsinainen kohde valittajankin näkemys mukaan saattaa olla tuomittu seuraamus. Kuvaavaa tilanteelle on, että esimerkiksi merkittävisäkin rangaistuslajin valintaa koskevissa harkintatapauksissa valittajat harvoin pyytävät pääkäsittelyn toimittamista. Vaasan hovioikeudessa niitä on jossakin määrin toimitettu viran puolesta.

Mietinnön mukaan tavoitteena on muutoksilla lieventää pakottavia säännöksiä ja tehdä niistä monipuolisempia ja joustavampia siten, että ne paremmin vastaisivat asianosaisten oikeussuojan tarvetta. Tässä tarkoituksessa ehdotetaan poistettavaksi velvollisuus toimittaa pääkäsittely viran puolesta 15 §:stä ilmenevin tavoin. Toisaalta mietinnössä korostetaan asianosaisten pääkäsittelyn toimittamista koskevan vaatimuksen merkitystä.

Mietinnöstä ilmeneviä kannanottoja voidaan pitää hyväksyttävänä ja menettelyuudistuksen kannalta keskeiset säännökset (erityisesti 26 luvun 14 ja 15 §:t) ovat sanamuodoiltaan onnistuneita.

Myös näissä mietinnön pykälissä soveltamisen kannalta keskeiset kriteerit on määritelty selvästi ja tarkkarajaisesti. Ongelmallisina lienee 15 §:n säännös, jossa todetaan, että todistelua ei kuitenkaan tarvitse ottaa uudelleen vastaan, jos käräjäoikeuden vastaanottaman näytön arvioinnin oikeellisuudesta ei voi jäädä 12 §:ssä tarkoitetun oikeudenkäyntiaineiston perusteella kokonaisuutena arvioitaessa mitään vartenotettavaa epäilyä. Ilmaisun "ei voi jäädä...mitään vartenotettavaa epäilyä" antaa hovioikeudelle suullisen todistelun osalta harkintavaltaa, mutta se on rajattu poikkeuksellisen tiukasti. Harkintavalta jääkin hyvin vähäiseksi. Kun otetaan huomioon edellä selostetut valituksista ja käräjäoikeuksien tuomioista aiheutuvat ongelmat, pääkäsittelyvaatimus voidaan "torjua" erittäin harvoin, kuten näyttää tarkoitetunkin. Seulontasäännöksiä sovellettaessa ilmenneet ylilyönnit huomioon ottaen laajempaa harkintavaltaa ei liene ollut perusteltua odottaakaan.

Olennaisinta esitetyissä muutoksissa on pääkäsittelyjen sisältöön vaikuttaminen siten, että ne paremmin vastaisivat oikeussuojan tarpeita. Lukumääräisesti pääkäsittelyt eivät esitettyjen muutoksien johdosta tule vähenemään, eikä tämä ole ollut tarkoituksenaan. Päinvastoin voidaan olettaa, että pääkäsittelyt lukumääräisesti jossakin määrin lisääntyvät. Tätä voidaan pitää myönteisenä kehityssuuntana, jos pääkäsittelyjen sisältö samalla saadaan tarkoituksenmukaisemmaksi.

Esitetyt pääkäsittelyä koskevat säännökset näyttävät siis voimassa olevia säännöksiä jopa olennaisesti onnistuneemmilta. Ne ovat omiaan ohjaamaan hovioikeusmenettelyä järkevämpään suuntaan. Muutoksen toteutuminen vaatii tältäkin osalta pitkähkön ajan. Lisäksi on syytä korostaa, että hovioikeuksien resurssipulmiin säännökset eivät tuo ratkaisua, eikä niitä ole sellaisiksi tarkoitettukaan.

V Tiedoksiantotapaa koskevat muutokset

Hovioikeuden kehotusten, kutsujen ja ilmoitusten tiedoksiantotapaa ehdotetaan muutettavaksi (26 luku 28 §). Tiedoksiannossa voitaisiin mietinnöstä ilmenevin tavoin käyttää asianosaisen viimeksi ilmoittamaa prosessiosoitetta. Kun mietinnössä muutoin on kysymys hovioikeusmenettelyn keskeisistä perusteista, on olemassa ilmeinen vaara, että tiedoksiantoa koskevaa muutosehdotusta pidetään niin vähäpätöisenä ja toisarvoisena, että esitetyn muutoksen torjumiseen riittää perustelematonkin väite oikeusturvan vaarantumisesta. Onkin syytä painottaa sitä, että voimassa oleva tiedoksiantoa koskeva säännös vaikeuttaa tarkoituksenmukaista ja tehokasta toimintaa yllättävän paljon.

Rikosasioissa on huomattava osa sellaisia muutoksenhakijoita, joita ei sanottavasti kiinnosta heidän asiansa hovioikeuskäsittely saati, että he haluaisivat myötävaikuttaa käsittelyn toteutumiseen tarkoituksenmukaisella tavalla. Osa näistä valittajista käyttää valitusta täytäntöönpanon lykkäämiskeinona, osa ymmärtää itsekkin, ettei valituksella ole menestymisen mahdollisuuksia ja osa valittajista ei elämäntilanteensa vuoksi ole ylipäättään kiinnostunut asian hovioikeuskäsittelystä. Kaikille näille valittajaryhmille yhteistä on, että he ovat vaikeasti tavoitettavia.

Voimassa olevan säännöksen mukainen tiedoksiantomenettely johtaa toistuviin, turhiin tiedoksiantoyrityksiin ja pääkäsittelyjen peruuttamisiin viime tingassa. Tämä lisää merkittävästi pääkäsittelyjen toimittamisesta aiheutuvaa työtaakkaa, viivästyttää asioiden käsittelyä ja ennen kaikkea vaikeuttaa asioiden suunnitelmallista ja tehokasta käsittelyä. Matkakäräjien järjestämisessä ongelma on suurin. Vaasan hovioikeudessa selvästi yli puolet pääkäsittelyistä toimitetaan matkakäräjillä. Kunkin matkan aikana on yleensä neljä käsittelypäivää, joille käsiteltävät asiat keskitetään. Matkakäräjien tehokkuus luonnollisesti kärsii merkittävästi tiedoksianto-ongelmien vuoksi peruutettavista pääkäsittelyistä.

Oikeusturvan kannalta muutoksella ei ole juuri mitään merkitystä, koska ongelma liittyy suurimmaksi osaksi nimenomaan edellä kuvatun kaltaisiin tilanteisiin. Valittaja taas voi huolehtia oikeusturvansa toteutumisesta hyvin vähäisin toimin: pitämällä yhteystietonsa (prosessiosoitteensa) ajan tasalla. Tällainen myötävaikutusvaatimus ei voi olla kohtuuton valittajan omassa asiassa. Lisäksi on syytä korostaa, että oikeudenkäynnissä on toki muitakin intressenttejä kuin rikosasian vastaajat, joista tämä ongelma lähes yksinomaan aiheutuu.

Hovioikeuden mielestä tämä ongelma tulisi vihdoin poistaa mietinnössä esitetyllä tavalla.

VI Muutosesitysten vaikutusten arviointi

Jatkokäsittelylupajärjestelmän soveltamisalaan kuuluu sinänsä suuri määrä asioita. Tämä saattaa synnyttää harhakuvaan mietinnössä esitettyjen tavoitteiden tehokkaasta toteuttamisesta. Kun otetaan huomioon tiukkojen lupaperusteiden antama vähäinen harkintavalta erityisesti työläimpien asioiden, suullisessa menettelyssä käsiteltävien asioiden suhteen, esitetyn soveltamisalan laajentamista olisi syytä vielä harkita.

Lupaperusteiden merkitys uudistuksen vaikutusten kannalta on soveltamisalaa merkittävämpi. Lupa-kriteerit ovat tiukat ja ne johtanevat hyvin varovaiseen tulkintakäytäntöön jatkokäsittelylupien epäämisseä. Kun lisäksi otetaan huomioon valituksista ja käräjäoikeuksien tuomioista johtuvat ongelmat, jatkokäsittelylupajärjestelmän vaikutukset jäänevät ainakin lähitulevaisuudessa melko vaatimattomiksi.

Pääkäsittelyä koskevien säännösten muuttaminen ei myöskään johda nopeisiin muutoksiin hovioikeusmenettelyssä. Nykyiset ongelmat johtuvat paitsi pääkäsittelyä koskevista säännöksistä itsestään myös huomattavalta osalta asianosaisten epätarkoituksenmukaisesta menettelystä muutoksenhaussa. Nimenomaan tämä muutoksenhakuun liittyvä ongelma korjautunee vain hitaasti. Pääkäsittelysäännöksiä koskevat muutokset johtanevat vähitellen pääkäsittelyjen lukumäärän lisääntymiseen, mikä ei muutoksen tavoitteiden onnistuessa kuitenkaan merkinne työmäärän lisääntymistä, vaan järkevämmän kohdennettua prosessaamista.

Arvioitaessa muutosesityksen vaikutuksia kokonaisuudessaan tulee pitää erillään sen vaikutukset toisaalta hovioikeuden resurssien tarkoituksenmukaiseen kohdentamiseen ja toisaalta sen vaikutukset hovioikeuksien henkilöresurssien tarpeeseen.

Resurssien järkevän kohdentamisen kannalta arvioituna esitetyt muutokset ovat onnistuneita, joskin varovaisia. Muutokset merkitsevät toteutuessaan selvää parannusta vallitsevaan tilanteeseen niin resurssien kohdentamisen kuin oikeusturvan toteuttamisenkin kannalta.

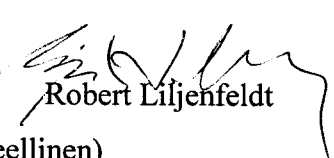
Hovioikeuksien henkilöstöresurssien tarpeeseen muutoksilla ei liene juuri vaikutusta ainakaan lyhyellä aikavälillä, pidemmälläkin aikavälillä vaikutukset tässä suhteessa jäävät vähäisiksi. Niille, jotka ovat viritelleet odotuksia tässä suhteessa, esityksen vaikutukset tulevat olemaan pettymys. Esitys tulee vaikutuksiltaan olemaan pettymys myös niille, jotka odottavat esitettyjen muutosten ratkaisevan pitkiin käsittelyaikoihin liittyvät ongelmat. Tätä ongelmaa voitaneen edelleen vähentää esitutkinta- ja

syyttäväviranomaisten sekä käräjäoikeuksien yhteistyöllä, ja hovioikeuksien osalta työsuunnittelua edelleen järjeistämällä. Osaksi ongelma johtuu liian vähistä resursseista, joten ehdotettujen lisäleikkausten toteuttaminen vain pahentaa nykyistä tilannetta.

Mietinnössä ei ole esitetty muutosta kevennetyn kokoonpanon käyttöön hovioikeudessa. Tämä kysymys jouduttaneen ottamaan esille lähitulevaisuudessa. Kun näin tehdään tulee ottaa huomioon, että kevennetyn kokoonpanon käytöllä on olennainen merkitys hovioikeuden toiminnan tehokkuuden kannalta. Tämän kokoonpanovaihtoehdon poistaminen tai rajoittaminen merkitsee siis tehokkuuden vähentämistä, jollei samalla tehdä muita korjaavia muutoksia tai lisätä resursseja, joka vaihtoehto näyttää toivottomalta toteuttaa.

Vaikka hovioikeus on edellä esittänyt kriittisiä näkemyksiä esityksen vaikutusten osalta ainakin lyhyellä aikavälillä arvioituna, on vielä lopuksi painotettava sitä, että mietinnössä esitetyt muutosehdotukset näyttävät onnistuneilta nimenomaan hovioikeuksien resurssien kohdentamisen kannalta. Edellä kuvatut muutoksen toteutumista todennäköisesti hidastavat ongelmat eivät johdu mietinnön sisällöstä. Suuri merkitys vallitsevaan tilanteeseen on asianosaisten menettelyllä muutoksenhaussa. Siihen ei tuomioistuinkaan voi toimillaan tehokkaasti vaikuttaa.

Esityksessä on annettu hovioikeuksille vain niukalti harkinnanvaraa. Erityisesti tämä koskee pääkäsitelyjen toimittamista. Tämä lienee ollut tarpeen, kun otetaan huomioon seulontasäännösten soveltamisessa ilmenneet ongelmat. Mikäli hovioikeudet onnistuvat soveltamisessa oleellisesti paremmin kuin seulonnan osalta, harkintavaltaa voitaneen nopeastikin lisätä.

Hovioikeudenlaamanni Robert Liljenfeldt
(Presidentin ollessa esteellinen)

Kansliapäällikön sijainen Kirsi Häkkinen

Hovioikeuden lausunnon ovat valmistelleet hovioikeudenlaamannit Robert Liljenfeldt, Olli Varila ja Jorma Latvala sekä viskaali Kirsi Häkkinen.